

УДК:339.166.8:339.37

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ

Зборовська О.М. д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства та міжнародного бізнесу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Марков Б.М. к.е.н., докторант Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Зборовська О.М., Марков Б.М. Аналіз розвитку роздрібної торгівлі продовольчими товарами.

В статті досліджується сучасний стан роздрібної торгівлі продовольчими товарами. Обсяги товарообороту продовольчими товарами є нестабільними, тому що на цей показник впливають як зовнішні, так внутрішні фактори. У загальному обсязі роздрібного товарообороту підприємств 97,5% припадало на товарооборот торгової мережі. Його обсяг у 2014р. відносно 2013р. у порівнянних цінах зменшився на 9,8% і становив 427,5 млрд. грн. Розподіл підприємств, які здійснювати торгівля переважно продовольчими товарами є нерівномірним. Так, у Вінницькій, Львівській, Хмельницькій, Чернігівській областях питома вага підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами перевищувала 60%; найменші показники кількості підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами у таких областях: Дніпропетровська (44,63%); Житомирська (49,26%); Запорізька (48,86%); Кіровоградська (46,93%); Рівненська (41,72%); Тернопільська (49,63%). У структурі продажу продовольчих товарів через торгову мережу підприємств частка продажу товарів, які вироблені на території України, за 2014р. становила 85,6%, частка вітчизняних непродовольчих товарів склала 39,5% загального їх продажу (за 2013р. – відповідно 85,9% і 38,6%). Обґрунтовано, що якість торговельного обслуговування споживачів в сучасних форматах роздрібної торгівлі продовольчими товарами можна оцінити за допомогою таких напрямів: ефективність діяльності підприємств роздрібної торгівлі; конкурентоспроможність; імідж підприємства; матеріально-технічне забезпечення; асортимент товарів; надання додаткових послуг; персонал.

Zborovska O., Markov B. Analysis of retail development by groceries.

The article examines the current state of the groceries retail. The volume of trade turnover of groceries is unstable because both external and internal factors affect at this rate. There was 97.5% of distribution network turnover in the total retail trade turnover of enterprises. Its volume in 2014 relative to 2013 at constant prices decreased by 9.8% and amounted to 427.5 billion hryvnia. Distribution of companies that carry trade mainly in groceries is uneven. Thus, in Vinnitsa, Lviv, Khmelnytsky and Chernihiv regions the proportion of enterprises trading in groceries is preferably greater than 60%; the smallest number of enterprises indicators trade primarily groceries in the following areas: Dnipropetrovs'k (44.63%); Zhytomyr (49.26%); Zaporizhia (48.86%); Kirovograd's (46.93%); Rivne (41.72%); Ternopil (49.63%). In the structure of groceries sales through a sales network of enterprises, the share of goods' sales produced in Ukraine in 2014 was 85.6%, the share of domestic non-food products made 39.5% of their sales (in 2013 made respectively 85.9% and 38.6%). It has been proved that the quality of customers' service in modern retail formats of groceries can be estimated using the following directions: efficiency of retailers; competitiveness; the image of the company; logistics; assortment of goods; additional services; the personnel.

Зборовская О.М., Марков Б. М. Анализ развития розничной торговли продовольственными товарами.

В статті досліджується сучасне становище роздрівної торгівлі продовольственными товарами. Обсяги товарооборота продовольственными товарами нестабільні, так як на цей показник впливають як зовнішні, так внутрішні фактори. В загальному обсязі роздрівної товарооборота підприємств 97,5% припадає на товарооборот торговельної мережі. Його обсяг в 2014г. порівняно з 2013г. в порівнянних цінах зменшився на 9,8% і склав 427, 5 млрд. грн. Розподіл підприємств, здійснюють торгівлю продовольственными товарами нерівномірно. Так, в Вінницькій, Львівській, Хмельницькій, Чернігівській областях частка підприємств, які здійснюють торгівлю переважно продовольственными товарами перевищувала 60%; найменші показники кількості підприємств, які торгували продовольственными товарами в таких областях: Дніпропетровська (44,63%); Житомирська (49,26%); Закарпатська (48,86%); Кіровоградська (46,93%); Рівненська (41,72%); Тернопільська (49,63%). В структурі продаж продовольственных товаров через торговельну мережу підприємств частка продаж товаров, вироблених на території України, за 2014 г. склала 85,6%, частка вітчизняних непродовольственных товаров склала 39,5% від загальних їх продаж (за 2013г. - відповідно 85,9% і 38,6%). Обґрунтовано, що якість торговельного обслуговування споживачів в сучасних форматах роздрівної торгівлі продовольственными товарами можна оцінити з допомогою таких напрямків: ефективність діяльності підприємств роздрівної торгівлі; конкурентоспроможність; імідж підприємства; матеріально-технічне забезпечення; асортимент товаров; надання додаткових послуг; персонал.

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного функціонування виробників продовольства та наближення продовольчої продукції до кінцевого споживача неможливе без побудови та використання дієздатних та раціональних, з позицій всіх учасників ринкових процесів, систем розподілу продукції. Розвиток роздрівної торгівлі продовольственными товарами здійснюється під впливом політично-правових, соціально-економічних, демографічних, географічних, транспортних, організаційно-технологічних, управлінських, фінансових та інших чинників, які постійно змінюються. Так, на підприємствах роздрівної торгівлі необхідно вивчати динаміку товарних запасів, фактори що визначають їх розвиток, асортиментну структуру та оборотність запасів, оцінити ефективність роботи з управління товарними запасами та її вплив на діяльність торговельного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні дослідження О. Азарян, В. Апопія, М. Белявцева, О. Горбенко, Н. Міценко, І.Яціва та ін. присвячені, головним чином, структурним трансформаціям торгівлі, соціально-економічним та методологічним проблемам формування і розвитку продовольчого та непродовольчого ринків [1-5, 7]. Водночас у дослідженнях напрямків розвитку роздрівної торгівлі недостатньо уваги приділяється визначенню параметрів, які характеризують роздрібну торгівлю продовольственными товарами.

Постановка завдання. Вищезазначене питання обумовлює актуальність та своєчасність дослідження, що в свою чергу дозволяє сформулювати наступну мету статті - проведення аналізу розвитку роздрівної торгівлі продовольственными товарами в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Торгівля як галузь народного господарства займає провідне місце у системі відтворення, тому що:

по-перше, забезпечує товарний обіг та еквівалентний обмін товарів у формі купівлі-продажу для задоволення потреб споживачів – фізичних та юридичних осіб [1, 4];

по-друге, забезпечує підтримку товаровиробників та сприяє підвищенню конкурентоспроможності як товарів, так і підприємств;

по-третє, формує валовий внутрішній продукт та впливає на акумулювання коштів в державному та місцевих бюджетах;

по-четверте, підтримує збалансованість виробництва і споживання на основі співвідношення попиту та пропозиції;

по-п'яте, забезпечує населення товарами і послугами, і тим самим сприяє підвищенню якості життя.

Як правило, рух товарів відбувається на товарному ринку, інфраструктура якого сприяє «взаємодії між виробниками і споживачами, попитом і пропозицією. Від того, наскільки чітким є цей механізм, значною мірою залежить ефективність функціонування всієї економіки країни [2, 3, 7].

Розподіл товарів здійснюється в рамках оптової та роздрібною торгівлі. Показник товарообороту є одним із індикаторів розвитку торгівлі. Проаналізуємо цей показник у табл. 1.

Таблиця 1 – Оптовий та роздрібний товарооборот у 2012-2014 рр.

Показники	Роки			Темпи росту, %		
	2012	2013	2014	2013/ 2012	2014/ 2013	2014/ 2012
1	2	3	4	5	6	7
Оптовий товарооборот підприємств, млн. грн.	1076573	1057768	987957	98,25	93,40	91,77
Оборот роздрібною торгівлі, млн. грн.	767026	838230	901924	109,28	107,60	117,59
Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі та забезпечення стравами та напоями, млн. грн.	383312	409052	438343	106,72	107,16	114,36

Відповідно до розрахунків, показники товарообороту є нестабільними, і на їх динаміку впливають: по-перше, зростання цін на продовольчі товари; по-друге, скорочення купівельної спроможності споживачів; по-третє, фінансові фактори (знецінення гривні, темпи інфляції тощо).

Так, оптовий товарооборот підприємств має негативну динаміку і за три досліджувані періоди скоротився на 8,23%. Обороти роздрібною торгівлі впродовж 2012-2014 рр. поступово зростає і у 2014 році в порівнянні з 2013 роком збільшився на 7,6%, а у порівнянні з 2012 роком – на 17,59%. Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі та забезпечення стравами та напоями, млн. грн. за три роки зріс на 14,36%.

Розглянемо обсяги роздрібного товарообороту у вартісному виразі (табл. 2). З таблиці чітко видно, що обсяги товарообороту у різні роки мають різну динаміку. Так у 2009 році цей показник скоротився на 20,9%, а у 2014 році на 10% у порівнянні з попередніми звітними періодами.

За даними Державного комітету статистики, у 2015 року, то обсяг роздрібною торгівлі в Україні в січні-липні звітнього року впав на 23,6% - до 559,87 млрд. грн., порівняно з аналогічним періодом 2014 року. Найбільше знизився обіг роздрібною торгівлі в Луганській і Донецькій областях – на 82,8% та 70,7%, до 4,7 млрд. грн. і 19,1 млрд. грн. відповідно. Найменше скоротилась роздрібна торгівля за 7 місяців у Львівській (на 11,7%, до 31,3 млрд. грн.), Тернопільській (на 12,6%, до 11 млрд. грн.) і Житомирській (на 12,7%, до 15,9 млрд. грн.) областях. В Києві роздрібна торгівля за звітний період знизилась на 13,8% - до 86,8 млрд. грн. [6].

Питома вага торгівлі продовольчими товарами під впливом таких несприятливих чинників як у 2014 році становила 41,3% усіх торговельних операцій.

Таблиця 2 – Аналіз роздрібного товарообороту у вартісному виразі

	Обсяг роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб), млн. грн.	У тому числі питома вага, у %		Темпи зростання обсягів роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб) до попереднього року, у порівнянних цінах, %
		продовольчих товарів	непродовольчих товарів	
2000	28757	51,9	48,1	108,1
2001	34417	50,4	49,6	113,7
2002	39691	48	52	115
2003	49994	45,6	54,4	120,5
2004	67556	43,9	56,1	121,9
2005	94332	41,6	58,4	123,4
2006	129952	38,2	61,8	126,4
2007	178233	35,3	64,7	129,5
2008	246903	34,4	65,6	117,3
2009	230955	40	60	79,1
2010	280890	39,5	60,5	110,1
2011	350059	38,9	61,1	113,2
2012	405114	40,2	59,8	112,3
2013	433081	41,1	58,9	106,1
2014	438343	41,3	58,7	90

У загальному обсязі роздрібного товарообороту підприємств 97,5% припадало на товарооборот торгової мережі. Його обсяг у 2014р. відносно 2013р. у порівнянних цінах зменшився на 9,8% і становив 427,5 млрд. грн. В обсязі роздрібного товарообороту торгової мережі підприємств переважала частка продажу непродовольчих товарів. За 2014р. вона склала 60,2% проти 61% за 2013р. Обсяг продажу непродовольчих товарів у 2014р. відносно 2013р. у порівнянних цінах зменшився на 14,1% і становив 257,3 млрд. грн. [6].

У 2014-2015 рр. роздрібна торгівля продовольчими товарами в Україні зазнала впливу таких чинників: нестабільна законодавча база; фінансова та інвестиційна нестабільність (інфляція, коливання курсу національної валюти, недосконала система оподаткування) у країні через політичні та структурні зрушення; скорочення попиту на товари, послуги у зв'язку із зниженням купівельної спроможності споживачів, як наслідок зменшення прибутку торговельних мереж; невідповідність виробництва та торгово-посередницьких мереж.

У 2014 році 10764 підприємства здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі та забезпечення стравами та напоями. Підприємства роздрібною торгівлі становили 44% усіх

підприємств, 17% підприємств здійснювали діяльність із забезпечення стравами і продуктами харчування.

Особливий інтерес становлять дослідження підприємств, які здійснювали роздрібну торгівлю переважно продовольчими товарами. Проаналізуємо дані та розрахунки табл. 3.

Таблиця 3 – Підприємства, які здійснюють діяльність із роздрібною торгівлі за видами економічної діяльності у 2014 році

Регіони	Усього підприємств роздрібною торгівлі, одиниць	У тому числі підприємства, що здійснюють продаж переважно продовольчих товарів			
		усього, одиниць	у % до підприємств роздрібною торгівлі	з них	
				у спеціалізованих магазинах одиниць	у неспеціалізованих магазинах одиниць
1	2	3	4	6	7
АРК	482	237	49,17	14	223
Вінницька	485	336	69,28	18	318
Волинська	220	113	51,36	9	104
Дніпропетровська	549	245	44,63	26	219
Донецька	869	480	55,24	38	442
Житомирська	270	133	49,26	21	112
Закарпатська	272	144	52,94	11	133
Запорізька	350	171	48,86	19	152
Івано-Франківська	335	186	55,52	14	172
Київська	726	424	58,40	24	400
Кіровоградська	228	107	46,93	8	99
Луганська	314	131	41,72	9	122
Львівська	943	572	60,66	251	321
Миколаївська	221	114	51,58	9	105
Одеська	561	281	50,09	20	261
Полтавська	315	162	51,43	8	154
Рівненська	163	68	41,72	8	60
Сумська	220	115	52,27	7	108
Тернопільська	135	67	49,63	8	59
Харківська	550	259	47,09	47	212
Херсонська	270	113	41,85	14	99
Хмельницька	434	281	64,75	15	266
Черкаська	220	77	35,00	8	69
Чернівецька	177	100	56,50	4	96
Чернігівська	408	288	70,59	35	253
м. Київ	910	344	37,80	79	265
м. Севастополь	137	74	54,01	5	69
Всього	10764	5622	52,23	729	4893

Джерело: розраховано автором на основі [6].

Розрахунки дозволяють зробити наступні висновки:

1) 52% усіх підприємств роздрібною торгівлі, здійснювали операції переважно з продовольчими товарами;

2) у Вінницькій, Львівській, Хмельницькій, Чернігівській областях питома вага підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами перевищувала 60%;

3) найменші показники кількості підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами у таких областях: Дніпропетровська (44,63%); Житомирська (49,26%); Запорізька (48,86%); Кіровоградська (46,93%); Рівненська (41,72%); Тернопільська (49,63%);

4) помітною тенденцією функціонування підприємств, які здійснюють діяльність із роздрібною торгівлі є продаж продовольчих товарів у неспеціалізованих магазинах, кількість яких у майже 70 разів перевищує кількість спеціалізованих магазинів.

Із 729 спеціалізованих магазинів, 548 – здійснюють торгівлю напоями, 67 – тютюновими виробами, 30 – іншими продуктами харчування, 22 – фруктами і овочами, 17 – м'ясом і м'ясними продуктами, 11 – рибою. Найбільше спеціалізованих магазинів у Львівській області, Харківській області, м. Києві.

Щодо діяльності провідних торговельних мереж України, то за даними Державного комітету статистики, в обсязі роздрібного товарообороту торгової мережі підприємств на продовольчі товари припадало 39,8%. Їхній обсяг продажу у 2014р. відносно 2013р. у порівнянних цінах зменшився на 3,2% і становив 170,2 млрд. грн.

У товарообороті продовольчих товарів найбільшу питому вагу займали тютюнові вироби – 17,6%, алкогольні напої – 15,9%, м'ясо та птиця свіжі та заморожені – 6%, цукрові кондитерські вироби (включаючи морозиво) – 5,5%, м'ясо копчене, солоне та ковбасні вироби – 5,4%, молоко та продукти молочні – 4,9%, свіжі плоди, ягоди, виноград, горіхи – 3,5%, сир сичужний, плавлений та кисломолочний – 3,3%, чай, кава, какао та прянощі – 3,3%, борошняні кондитерські вироби – 3,2%, свіжі овочі – 2,9%, безалкогольні напої – 2,8%, риба і морепродукти харчові – 2,8%, хлібобулочні вироби (крім кондитерських) – 2,6% [6].

На товари виробництва України припадало 57,8% роздрібного товарообороту торгової мережі підприємств, що на 0,8 в.п. більше, ніж за 2013р. Найбільша частка продажу товарів, які вироблені на території України, спостерігалась у Кіровоградській, Черкаській, Сумській, Запорізькій, Івано-Франківській та Житомирській областях (71,1–67,6%). У Харківській, Львівській, Вінницькій, Закарпатській, Рівненській, Волинській, Київській, Одеській областях та м. Києві, товарооборот яких у загальному обсязі роздрібного товарообороту торгової мережі складав більше половини, ця частка була меншою (57,7–47,5%), ніж у середньому по Україні.

У структурі продажу продовольчих товарів через торгову мережу підприємств частка продажу товарів, які вироблені на території України, за 2014р. становила 85,6%, частка вітчизняних непродовольчих товарів склала 39,5% загального їх продажу (за 2013р. – відповідно 85,9% і 38,6%) [6].

Забезпеченість роздрібною торгівлі товарними запасами в середньому по Україні становила 39 днів торгівлі, з них продовольчими товарами – 25 днів, непродовольчими – 48 днів торгівлі. Найбільше забезпечення товарообороту товарними запасами на 1 січня 2015р. спостерігалось у Донецькій, Дніпропетровській, Одеській, Луганській, Харківській, Хмельницькій, Полтавській та Закарпатській областях (на 49–43 дні торгівлі) [6].

У продовження дослідження зазначимо, що якість торговельного обслуговування споживачів в сучасних форматах роздрібною торгівлі продовольчими товарами можна оцінити за допомогою таких напрямів:

- 1) ефективність діяльності підприємств роздрібною торгівлі;
- 2) конкурентоспроможність;
- 3) імідж підприємства (у тому числі інтер'єр, екстер'єр)
- 4) матеріально-технічне забезпечення (використання інноваційного обладнання);

- 5) асортимент товарів (продає інноваційних товарів);
- 6) надання додаткових послуг;
- 7) персонал.

Проаналізуємо підприємства роздрібної торгівлі за кількістю працюючих (табл. 4). З табл. 4 видно, що в Україні найбільше було невеликих підприємств роздрібної торгівлі: питома вага підприємств з кількістю працюючих до 5 осіб у 2014 році становила 48%, з кількістю працюючих до 10 осіб – 19,5%, до 15 осіб – 8,3%.

Таблиця 4 – Групування підприємств роздрібної торгівлі за кількістю працюючих

Регіони	Усього підприємств	У тому числі з кількістю працюючих							
		до 5 осіб	від 6 до 10 осіб	від 11 до 15 осіб	від 16 до 20 осіб	від 21 до 50 осіб	від 51 до 100 осіб	від 101 до 200 осіб	201 і більше осіб
АРК	482	236	84	41	43	46	12	10	10
Вінницька	485	302	93	31	15	23	10	8	3
Волинська	220	96	46	17	11	33	3	2	12
Дніпропетровська	549	241	106	52	20	58	18	26	28
Донецька	869	440	169	69	45	69	29	23	25
Житомирська	270	96	61	29	19	40	14	4	7
Закарпатська	272	141	53	22	21	14	6	5	10
Запорізька	350	171	65	22	17	43	14	10	8
Івано-Франківська	335	200	53	32	23	15	3	6	3
Київська	726	396	143	56	25	61	17	14	14
Кіровоградська	228	107	40	17	14	29	12	4	5
Луганська	314	119	70	26	18	47	10	10	14
Львівська	943	545	190	72	27	61	18	15	15
Миколаївська	221	115	43	17	6	25	8	4	3
Одеська	561	283	117	44	17	48	21	12	19
Полтавська	315	136	51	24	34	43	12	9	6
Рівненська	163	51	30	15	16	23	11	10	7
Сумська	220	78	38	31	20	35	12	3	3
Тернопільська	135	48	27	10	7	28	6	7	2
Харківська	550	232	102	35	40	69	24	20	28
Херсонська	270	120	55	24	21	30	12	2	6
Хмельницька	434	269	68	38	14	26	6	5	8
Черкаська	220	85	40	21	16	36	10	6	6
Чернівецька	177	88	37	13	9	18	4	6	2
Чернігівська	408	200	77	39	27	53	4	4	4
м. Київ	910	317	210	83	50	115	39	37	59
м. Севастополь	137	58	33	12	5	14	10	3	2

Україна	10764	5170	2101	892	580	1102	345	265	309
---------	-------	------	------	-----	-----	------	-----	-----	-----

Джерело: розраховано автором на основі [6].

Висновки. У сучасних умовах в Україні функціонують різноманітні торговельні формати, які розрізняються за обсягами реалізації, за охоптом території обслуговування, за орієнтацією на різні сегменти споживачів залежно від рівня їх доходів, а відповідно, мають і різні підходи до ціноутворення, яке визначається їх ціновою політикою.

Обсяги товарообороту продовольчими товарами є нестабільними, тому що на цей показник впливають як зовнішні, так внутрішні фактори.

У загальному обсязі роздрібногo товарообороту підприємств 97,5% припадало на товарооборот торгової мережі. Розподіл підприємств, які здійснювати торгівля переважно продовольчими товарами є нерівномірним. Так, у Вінницькій, Львівській, Хмельницькій, Чернігівській областях питома вага підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами перевищувала 60%; найменші показники кількості підприємств, які торгували переважно продовольчими товарами у таких областях: Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Рівненська, Тернопільська.

Для визначення якості торговельного обслуговування споживачів в сучасних форматах роздрібногo торгівлі продовольчими товарами в наступних дослідженнях необхідно здійснювати за допомогою оцінки таких напрямів: ефективність діяльності підприємств роздрібногo торгівлі; конкурентоспроможність; імідж підприємства (у тому числі інтер'єр, екстер'єр); матеріально-технічне забезпечення (використання інноваційного обладнання); асортимент товарів (продає інноваційних товарів); надання додаткових послуг; персонал.

Список використаних джерел:

1. Азарян, О. М. Організація і технологія торгівлі [Текст] : навч. посіб. / О. М. Азарян, Е. М. Локтєв, В. П. Оліфіров. – Донецьк : Дмитренко, 2007. – 528 с.
2. Апопій В. В. Характер сучасного розвитку внутрішньої торгівлі України / В. В. Апопій, Н. С. Ситник // Торгівля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів : Львівська комерційна академія, 2012. – Вип. 13. – С. 5 - 9.
3. Белявцев М.І. Інфраструктура товарного ринку: навч. посіб. / М.І. Белявцев, Л.В. Шестопалова – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 410 с.
4. Горбенко О.В. Ринок продуктової роздрібногo торгівлі в Україні: формати, мережі, розвиток / О.В. Горбенко. – Молодий вчений. - №9. Частина 1. – 2015. – С. 59-66.
5. Міценко Н. Г. Особливості розвитку торговельних мереж в конкурентному середовищі / Н. Г. Міценко, Л. Л. Бойко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – С. 216 -220.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Яців І.Б. Еластичність попиту на продовольчі товари як елемент конкурентного середовища / І.Б. Яців. – Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №2. – Т. 1. – С. 61-64.

Ключові слова: роздрібна торгівля; продовольчі товари; розвиток; конкуренція; методи; аналіз.

Keywords: the retail trade; groceries; development; competition; methods; analysis.

Ключевые слова: розничная торговля; продовольственные товары; развитие; конкуренция; методы; анализ.